BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA RIVOYATLARNI O‘QITISH METODIKASIGA YANGICHA YONDASHUV

Olimova Gulsevar G‘ayratovna,
Samarqand davlat pedagogika instituti,
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-kurs talabasi.
Ilmiy rahbar: M.X.Mirsanova
moxiramirsanova@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqola uzluksiz ta’lim tizimida malakali kadrlar tayyorlash jarayonida uchraydigan muammo va ularning yechimlari xalq rivoyatlari misolida tahlil qilinadi. Mirzo Ulug‘bek rivoyatining tarbiyaviy va didaktik ahamiyati, rivoyatlar orqali o‘quvchilarda ilmga muhabbat, tartiblilik, mas’uliyat, mehnatsevarlik va xotirani rivojlantirish kabi fazilatlar shakllantirilishi haqida, shuningdek, rivoyatlar o‘quvchilarning milliy qadriyatlarni anglashini va ijodiy hamda mantiqiy tafakkurini rivojlantirish xususida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Mirzo Ulug‘bek, boshlang‘ich ta’lim, xalq rivoyatlari, ilmga muhabbat, axloqiy fazilatlar, mas’uliyat, tartiblilik, mehnatsevarlik, milliy qadriyatlar, uzluksiz ta’lim.

Annotation: This article analyzes the problems encountered in the process of training qualified personnel in the system of continuous education and their solutions through the example of folk legends. It discusses the educational and didactic significance of the legend of Mirzo Ulugbek, as well as the role of legends in fostering students’ love for knowledge, discipline, responsibility, diligence, and memory development. In addition, the article highlights how legends help students understand national values and develop creative and logical thinking.

Keywords: Mirzo Ulugbek, primary education, folk legends, love for knowledge, moral qualities, responsibility, discipline, diligence, national values, continuous education.

Аннотация: В данной статье анализируются проблемы, возникающие в процессе подготовки квалифицированных кадров в системе непрерывного образования, и пути их решения на примере народных преданий. Рассматриваются воспитательное и дидактическое значение легенды о Мирзо Улугбеке, а также роль преданий в формировании у учащихся любви к знаниям, дисциплинированности, ответственности, трудолюбия и развитии памяти. Кроме того, в статье говорится о значении преданий в осознании учащимися национальных ценностей и развитии их творческого и логического мышления.

Ключевые слова: Мирзо Улугбек, начальное образование, народные предания, любовь к знаниям, нравственные качества, ответственность, дисциплинированность, трудолюбие, национальные ценности, непрерывное образование.

Uzluksiz ta’lim tizimi shaxsning butun hayoti davomida bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini bosqichma-bosqich rivojlantirib borishga yo‘naltirilgan tizimdir. Bu tizimning asosiy maqsadi jamiyat ehtiyojlariga mos, raqobatbardosh va malakali kadrlarni tayyorlashdir. Biroq amaliyotda bu jarayonda bir qator muammo va kamchiliklar mavjud. Shu bilan birga, ta’lim mazmunini boyitishda milliy-ma’naviy manbalar, xususan, xalq rivoyatlari muhim didaktik vosita sifatida katta imkoniyatga ega. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichi shaxs kamolotining poydevori sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Bu davrda bolalarda kitobxonlik madaniyati, nutqiy kompetensiya, mantiqiy tafakkur, axloqiy fazilatlar va milliy o‘zlikni anglash kabi muhim sifatlar shakllanadi.

Ta’lim samaradorligini oshirishda o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos metod hamda didaktik vositalardan foydalanish muhimdir. Shu jihatdan, xalq rivoyatlari katta tarbiyaviy va didaktik imkoniyatlarga ega bo‘lgan pedagogik manba hisoblanadi. Rivoyatlar xalqning ko‘p asrlik ma’naviy merosi, tarixiy xotirasi va hayotiy tajribasini o‘zida mujassam etgan bo‘lib, yosh avlodni ezgulik, adolat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik va sabr-toqat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Mirzo Ulug‘bek haqidagi rivoyatlar orqali o‘quvchilarda ilm-fanga muhabbat, bilimga hurmat, matonat va kamtarlik kabi yuksak insoniy fazilatlarni shakllantirish mumkin. Bunday rivoyatlar nafaqat tarixiy shaxs haqida tasavvur beradi, balki bolalarning tasavvur doirasini kengaytiradi, nutqini boyitadi va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tafakkuri ko‘proq obrazli, hissiy va tasavvurga boy bo‘lganligi sababli, ta’lim jarayonida badiiy matnlar, xususan, rivoyatlar muhim o‘rin egallaydi. Rivoyatlar o‘quvchilarga nafaqat tarixiy shaxslar haqida tasavvur beradi, balki ularning axloqiy dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladi. *Rivoyat* so‘ziga O‘zbek tilining izohli lug‘atida shunday ta’rif beriladi: *“Rivoyat- hikoya, qissa, afsona. Avloddan avlodga o‘tib kelayotgan, voqea va hodisalarni, inson faoliyatini ba'zan uydirmalar vositasida, ba’zan resl tasvirlovchi og‘zaki hikoya”[1;446].* Chindan ham rivoyat — bu tarixiy shaxslar, voqealar, joylar yoki madaniy hodisalar haqida avloddan-avlodga og‘zaki yoki yozma ravishda yetib kelgan, ko‘pincha ramziy va hayoliy elementlar qo‘shilgan hikoya bo‘lib, xalq og‘zaki ijodining muhim qismi sanaladi. Rivoyatlar, asosan, haqiqiy voqelikka asoslanadi, lekin ular haqiqatni to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarixiy manba sifatida emas, balki axloqiy saboq berish, xalqning tarixini, urf-odatlari va e’tiqodlarini anglatish uchun hikoya qiladi. Ushbu rivoyatning tarbiyaviy ahamiyati va voqealar rivoji haqida gapiradigan bo‘lsak:

“Mirzo Ulug‘bek ovga chiqqan vaqtlarini, qayerga borganini va barcha tafsilotlarni alohida daftarga yozib boradi. Bir kuni tasodifan o‘sha daftar yo‘qolib qoladi. Xizmatkorlar daftarni qancha qidirsalar ham topa olmaydilar. Shunda Ulug‘bek ularni tinchlantirib, daftar ichidagi barcha ma’lumotlarni yoddan bilishini aytadi. Kotiblarni chaqirib, daftardagi yozuvlarni boshidan oxirigacha yoddan aytib beradi. Keyinchalik yo‘qolgan daftar topiladi va solishtirilganda hech qanday farq yo‘qligi ma’lum bo‘ladi” [1-sinf. O‘qish savodxonligi, 92-bet.]

Bu voqealar ketma-ketligi Mirzo Ulug‘bekning kuchli xotirasi va ilmga bo‘lgan mas’uliyatini ko‘rsatadi. Keyingisi esa rivoyatning tarbiyaviy ahamiyati:

Ilmga muhabbat – inson har bir ishini tartib bilan yozib, o‘rganib borishi kerak.

Kuchli xotira va ziyraklik – bilimni chuqur egallagan odam uni unutmaydi.

Mas’uliyatlilik – har bir ishga jiddiy yondashish zarurligi uqtiriladi.

Mehnatsevarlik – muntazam yozib borish va o‘z ustida ishlash katta natija beradi.

Xususan, “Mirzo Ulug‘bek” haqidagi rivoyatda “Tashvish tortmanglar, - dedi olim. - Men o‘sha daftarga yozilgan barcha ma’lumotlarni boshidan oxirigacha bilaman” degan gaplari meni diqqatimni tortdi.[1-sinf. O‘qish savodxonligi, 92-bet.] Bu bilan u o‘z ilmiy ishlariga shunchalik jiddiy yondashganki, yozgan ma’lumotlarini yoddan bilgan. Bu – haqiqiy olimning fazilati. Keyingisi esa o‘ziga ishonch “Tashvish tortmanglar” degan so‘zlari orqali u vaziyatda sarosimaga tushmay, o‘ziga ishongan holda boshqalarni ham tinchlantirgan. Uning favqulodda xotirasi, ilmga bo‘lgan jiddiy munosabati va tartiblilik fazilatlari namoyon bo‘ladi. Ushbu jihatlar orqali bolalarda quyidagi sifatlarni tarbiyalash mumkin:

-ilmga qiziqish va hurmat;

-tartiblilik va mas’uliyat;

-mehnatsevarlik va o‘z ustida ishlash;

-buyuk ajdodlarimiz bilan faxrlanish tuyg‘usi.

Shuningdek, rivoyatlar bolalarda milliy o‘zlikni anglash, tarixiy shaxslar faoliyatiga hurmat bilan qarash kabi ijtimoiy-ma’naviy fazilatlarni rivojlantiradi.

Boshlang‘ich ta’limda rivoyatlarni o‘qitishning muhim vazifalaridan biri – axloqiy tarbiyani shakllantirishdir. Mirzo Ulug‘bek haqidagi rivoyat o‘quvchilarga quyidagi tarbiyaviy g‘oyalarni singdiradi:

-bilimli bo‘lish insonni ulug‘laydi;

-intizom va tartib muvaffaqiyat kalitidir;

-xotirani rivojlantirish va bilimni muntazam mustahkamlab borish zarur;

-buyuk ajdodlar hayoti yosh avlod uchun ibrat maktabidir.

Rivoyatlar orqali berilgan tarbiyaviy mazmun bolalar ongiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri nasihat shaklida emas, balki qiziqarli voqea orqali singdiriladi. Bu esa tarbiyaning samaradorligini oshiradi.

Mirzo Ulug‘bek rivoyatini o‘qitishda metodik yondashuvlar. Boshlang‘ich sinflarda rivoyatlarni o‘qitishda oddiy o‘qib berish bilan cheklanib qolmasdan, faol metodlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mirzo Ulug‘bek haqidagi rivoyatni o‘rganish jarayonida quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

a) Ifodali o‘qish metodi

O‘qituvchi rivoyatni ifodali, ohangga rioya qilgan holda o‘qib beradi. Bu bolalarda matnga nisbatan qiziqishni kuchaytiradi, obrazlarni jonli tasavvur qilishga yordam beradi.

b) Savol-javob metodi

Matn o‘qilgandan so‘ng o‘quvchilarga quyidagi kabi savollar berish mumkin:Mirzo Ulug‘bek qanday inson bo‘lgan?

Nega u har bir ishini alohida daftarga yozib borgan?

Ushbu rivoyatdan qanday xulosa chiqarish mumkin?

Bu savollar orqali o‘quvchilarning tushunishi, tahliliy fikrlashi va xulosa chiqarish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Xulosa. Boshlang‘ich ta’limda Mirzo Ulug‘bek haqidagi xalq rivoyatlari o‘quvchilarda ilmga muhabbat, bilimga hurmat, tartiblilik, mas’uliyat va mehnatsevarlik kabi insoniy fazilatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Rivoyat orqali olimning kuchli xotirasi, ilmga bo‘lgan jiddiy munosabati va o‘ziga bo‘lgan ishonchi namoyon bo‘ladi. Bu esa bolalarga intizom, xotirani rivojlantirish va har bir ishga mas’uliyat bilan yondashish zarurligini ko‘rsatadi. Rivoyatlar nafaqat tarixiy shaxslar faoliyatini tushunishga yordam beradi, balki milliy qadriyatlar va tarixiy xotirani anglashni oshiradi. Darslarda ifodali o‘qish, savol-javob va munozara kabi faol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning nutqiy faolligi va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Shu tariqa, xalq rivoyatlarini ta’lim mazmuniga tizimli kiritish boshlang‘ich ta’limning samaradorligini oshiradi va barkamol, ongli hamda ma’naviy yetuk shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Begmatov E., Hojiyev A. Mirzayev T., O‘zbek tilining izohli lug‘ati, –Toshkent, 2022- yil. –B. 446.

2. Aydarova U., O‘qish savodxonligi. 1-sinf II qism. –Toshkent 2024-yil. –B.156

3. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X. v.b., Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent “Nosir” nashryoti 2009-y. –B. 352

4. Matchonov S., Baxiyeva X., Gulyamova X., Yo‘ldoshova X., Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. –Toshkent, 2021-yil. – B. 668